

THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE GENERAL CONDITIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF EXECUTIVE ACTIONS

Anvar Zokhirov

Master's student

Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Enforcement law, enforcement actions, legal foundations, enforcement authorities, court decisions, legal guarantees, enforcement process.

Received: 14.03.25

Accepted: 16.03.25

Published: 18.03.25

Abstract: This paper analyzes the theoretical and legal foundations of the execution of enforcement actions. Enforcement law encompasses the fundamental principles, mechanisms, and norms involved in the process of executing court decisions and other enforcement documents. The article discusses the activities of enforcement authorities, legal relationships in the enforcement process, and the legal guarantees for enforcement. It also addresses the necessary conditions for the effective implementation of enforcement actions and provides suggestions for their improvement.

ИЖРО ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ УМУМИЙ ШАРТЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Анвар Зоҳиров

Магистратура талабаси

Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси

Тошкент, Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Кадит сўзлар: Ижро ҳуқуқи, ижро ҳаракатлари, ҳуқуқий асослар, ижро органлари, суд қарорлари, ҳуқуқий қафолатлар, ижро жараёни.

Аннотация: Ушбу мақолада ижро ҳаракатларини амалга оширишнинг назарий-ҳуқуқий асослари таҳлил қилинган. Ижро ҳуқуқи, суд қарорларини ва бошқа ижро ҳужжатларини амалга ошириш жараёнидаги асосий принциплар, механизмлар ва нормаларни қамраб олади. Мақолада ижро органлари фаолияти, ижро жараёнидаги ҳуқуқий муносабатлар, ҳамда ижронини амалга оширишдаги ҳуқуқий

кафолатлар муҳокама қилинган. Ижро ҳаракатларининг самарали амалга оширилиши учун зарур шарт-шароитлар, шунингдек, уларни ривожлантириш бўйича таклифлар ҳам киритилган.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОБЩИХ УСЛОВИЙ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ

Анвар Зоҳиров

студент магистратуры

Академия правоохранительных органов Республики Узбекистан

Ташкент, Ўзбекистон

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Исполнительное право, исполнительные действия, правовые основы, исполнительные органы, судебные решения, правовые гарантии, процесс исполнения.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и правовые основы осуществления исполнительных действий. Исполнительное право охватывает основные принципы, механизмы и нормы, связанные с процессом исполнения судебных решений и других исполнительных документов. В статье рассматриваются деятельность исполнительных органов, правовые отношения в процессе исполнения и правовые гарантии исполнения. Также обсуждаются необходимые условия для эффективного осуществления исполнительных действий и предлагаются рекомендации по их совершенствованию.

Ижро ҳаракатларини амалга оширишнинг назарий-ҳуқуқий асослари ушбу фаолият соҳасини тартибга солишчи меъёрий ҳуқуқий-ҳужжатларни таҳлил қилишни ўз ичига олади.

Суд ҳужжатлари ва бошқа органларнинг ҳужжатлари бўйича ижро этиш ҳаракатларини амалга ошириш, ҳуқуқни қўллаш жараёнининг муҳим таркибий қисмларидан биридир.

Бу жараён қонунийлик, адолат ва фуқароларнинг ҳуқуқларини таъминлаш тамойилларини амалга оширишга қаратилган бўлиб, шу сабабли у ҳуқуқий тизимнинг муҳим элементи ҳисобланади.

Ижро иши юритуви тўғрисидаги қонунчилик тизими, деганда ўзида ижро иши юритуви тўғрисидаги меъёрларни мужассам этган норматив-ҳуқуқий актлар мажмуасини тушуниш керак.

Профессор Ш.Шорахметов “Одил судловни амалга ошириш мақсадида фуқаролар ва ташкилотларнинг ҳуқуқларини қўриқлаш мақсадида чиқарилган қарорларнинг ижроси фуқаролик процессининг яқунловчи босқичи” эканини таъкидлайди.

Ижро этиш ҳаракатлари ҳуқуқни қўллашнинг якунловчи босқичи ҳисобланиб, унда судлар ва бошқа ваколатли органлар томонидан қабул қилинган қарорлар амалда бажарилиши таъминланади.

Олим С.Б.Холбаев ҳозир суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларининг ижроси республикамызда амалга ошириладиган кучли ҳуқуқий сиёсат натижасида шахснинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоясининг самарадорлигини акс эттирувчи алоҳида ҳуқуқий институт сифатида шакллана олганлигини қайд этади.

Олим Ю.М.Ходжиевнинг фикрича, суд қарорларини ижро этиш жараёнида юзага келадиган ҳуқуқий муносабатлар муайян ўзига хос хусусиятларга эга бўлсада, улар фуқаролик процессуал ҳуқуқий муносабатларидан сезиларли даражада фарқ қилмаслиги сабабли ижро иши юритишда юзага келувчи муносабатлар ҳуқуқий тартибга солишнинг мустақил предметини ташкил этмайди, шу сабабли улар ижро ҳуқуқининг мустақил тармоғи пайдо бўлганлигини асослай олмайди. Суд қарорларини ижро этиш – фуқаролик процессининг якуний босқичи бўлиб, унда судлар томонидан чиқарилган ундирув тўғрисидаги қарорлар мажбурий ижро этилади .

Агар суд қарорларини ижро этиш механизми самарали бўлмаса, фуқаролар ва ташкилотларнинг бузилган ҳуқуқлари ҳимоя қилинмайди ва ҳуқуқий таъминотлар амалда бўлмайди.

Шу сабабли, ижро этиш жараёнини ҳуқуқий назария ва амалиёт ўртасидаги боғланиш элементи сифатида қўриш мумкин, бунда ҳуқуқ нормалари ҳақиқий ҳаракатларга ва натижаларга айлантирилади.

Миллий олим М.Ўразалиевнинг фикрига кўра, ижро иши юритиш деганда, қонунда белгиланган тартибда ижро ҳужжатида кўрсатилган қарздорга нисбатан ундирувчининг талабини давлат ижрочиси томонидан амалга оширишга қаратилган фаолиятни тушуниш мумкин.

Ижро иши юритишнинг қонунчилиги асоси конституциявий нормаларда ўз аксини топган бўлиб, давлат ва суд томонидан фуқаролар ва инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини кафолатлайди.

Олим У.Тухташевнинг таъкидлашича, ижро иши юритишнинг моҳияти қонунда назарда тутилган тартибда қарздорга нисбатан ундирувчининг қонуний талабларини қондиришга қаратилган мажбурлов чораларини (мажбурий ижро) қўллашдан иборатдир.

Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш жараёнида қонунийлик ва адолатни таъминлаш учун барча ижро ҳаракатлари белгиланган меъёрлар ва тамойилларга мос бўлиши керак.

Ушбу жараёнда иштирок этувчи томонларнинг ҳуқуқларини, жумладан, ундирувчининг ҳам, қарздорнинг ҳам ҳуқуқларини ҳурмат қилишни ўз ичига олади.

О.В.Исаенкованинг қайд этишича, ижро иши ҳуқуқи ҳуқуқнинг алоҳида тармоғи сифатида изоҳланиб, ўз тарихий келиб чиқишининг барча аломатларига (ҳуқуқий бошқарувнинг ўз предмети ва методи, норматив базаси, принциплари, махсус субъектлари доираси, жавобгарликнинг ўзига ҳослиги) эга эканини ва ушбу аломатлар хусусиятларига кўра рус ҳуқуқшунослигининг бошқа тармоқларидан ажралиб туришини тан олиш лозим.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижросини таъминлаш ҳамда давлат ижрочилари фаолиятини тартибда солишда бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардан фойдаланилмоқда.

Булар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Фуқаролик кодекси, Оила кодекси, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, Жиноят кодекси, Жиноий-ижроия кодекси, Иқтисодий ва Фуқаролик процессуал кодекслар, “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги ва “Прокуратура тўғрисида”ги қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 29.05.2017 йилдаги ПФ-5059-сонли, 24.11.2020 йилдаги ПФ-6118-сонли, 03.01.2024 йилдаги ПФ-1-сонли, 31.08.2006 йилдаги ПҚ-458-сонли, 01.11.2007 йилдаги ПҚ-722-сонли, 30.05.2017 йилдаги ПҚ-3016-сонли, 15.06.2017 йилдаги ПҚ-3060-сонли, 20.06.2017 йилдаги ПҚ-3070-сонли, 27.07.2017 йилдаги ПҚ-3149-сонли, 13.03.2018 йилдаги ПҚ-3597-сонли ва 12.03.2019 йилдаги ПҚ-4236-сонли қарор ва фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг 14.04.2009 йилдаги 110-сонли, 15.07.2009 йилдаги 200-сонли, 06.10.2018 йилдаги 808-сонли 11.09.2017 йилдаги 707-сонли, 03.08.2022 йилдаги 427-сонли қарорлари, Бош прокурор ва Бюро директорининг буйруқлари ҳамда бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ташкил қилади.

Норматив-ҳуқуқий базада Ўзбекистон Республикаси Конституцияси алоҳида ўрин тутаети, чунки у фуқароларнинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳамда давлат органларининг фаолиятини тартибга солувчи принципларни белгилайди. Ижро этиш жараёни ушбу конституциявий нормаларга мос келиши керак, бу эса унинг мамлакат ҳуқуқий тизимидаги аҳамиятини таъкидлайди.

Ёш олимлардан бўлган А.Ҳамидов ўзининг илмий ишида ижро иши юритиш соҳасидаги қонунчиликни янада такомиллаштириш учун илғор хорижий тажрибани чуқур ўрганган ҳамда Мажбурий ижро глобал кодекси нормаларига мувофиқ, Ўзбекистон Республикасининг Ижро ишини юритиш тўғрисидаги кодексини қабул қилиш масафда мувофиқ деб ҳисоблайди.

Г.Бурханова ҳам илмий ишида ижро иши юритиш алоҳида ҳуқуқ соҳаси сифатида шаклланаётганлиги ҳамда хорижий давлатлар (Швеция, Эстония ва Молдова) тажрибасини

ўрганиш натижасида Ижро иши юритиш тўғрисидаги кодексини ишлаб чиқиш зарурати мавжудлигини таъкидлаган.

Ҳақиқатдан ҳам, ушбу олимлар бугунги кундаги долзарб масалани ёритиб ўтган бўлиб, бугунги кунда ижро иши юритишни тартибга солувчи ягона норматив – ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилмагани давлат ижрочиларининг фаолиятини тартибга солиш ва ижро иши юритишда бир қатор муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Шундан бўлсада, бугунги кунда “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонун ижро иши юритиш ҳамда ижро ҳаракатларини амалга оширишни тартибга солувчи асосий ҳужжат ҳисобланади ҳамда бу борадаги муносабатларни тартибга солади.

Ижро этиш ҳаракатларини амалга оширишнинг умумий шартлари деб, суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатлари ижро учун келиб тушганидан то тамомлангунига қадар бўлган жараёнларни тартибга солувчи нормалар йиғиндисини тушуниш мумкин.

Ижро ҳаракатларини амалга оширишнинг умумий шартлари “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонуннинг 3-боби 23 – 43-моддаларида ўз аксини топган.

“Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонунига кўра,

- ижро иши юритишни кўзғатиш;
- ижро ҳужжатига нисбатан қўйиладиган талабларни бузиш оқибатлари;
- ижро ҳаракатларини амалга ошириш жойи;
- йиғма ижро иши юритиш;
- ижро ҳаракатлари амалга ошириладиган вақт;
- ижро ҳужжатларини ижрога топшириш муддатлари;
- ижро ҳужжатини ижрога топшириш муддатининг узилиши;
- ижро ҳужжатини ижрога топшириш муддатини ўтказиб юбориш оқибатлари;
- мажбурий ижро этиш муддатлари;
- ижро этилиши лозим бўлган суд ҳужжати ёки бошқа орган ҳужжатини тушунтириш;
- суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларининг ижросини кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб ижро этиш, уларни ижро этиш усули ва тартибини ўзгартириш;
- жарима тариқасидаги жиноий жазони ижро этиш;
- ижро ҳаракатларини кейинга қолдириш;
- ижро иши юритишни тўхтатиб туришнинг мажбурийлиги;
- ижро иши юритишни тўхтатиб туриш;

- ижро иши юритишни тўхтатиб туриш муддатлари;
- ижро иши юритишни тугатиш асослари;
- ижро иши юритишни тўхтатиб туриш ва тугатиш тўғрисидаги масалаларнинг суд ёки давлат ижрочиси томонидан кўриб чиқилиши;
- ижро иши юритишни тугатиш оқибатлари;
- ижро иши юритиш қўзғатилганидан кейин ижро ҳужжатларини қайтариш;
- ижро иши юритишни тамомлаш;
- қарздорни, унинг мол-мулкни ёки болани қидириш;
- қарздор жисмоний шахснинг Ўзбекистон Республикасидан чиқишини вақтинча чеклаш;
- йўқолган ижро иши юритилишини тиклаш суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишнинг умумий шартлари ҳисобланади.

Умумий шартларнинг аҳамияти шундаки, суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини белгиланган муддатларда, тўғри ва сифатли бажарилишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилда “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони қабул қилинган бўлиб, суд ва бошқа органлар ҳужжатларининг ўз вақтида ва тўлиқ ижросини таъминлашга алоҳида эътибор қаратиб ўтилган (18-мақсад).

Замонавий ижро этиш тизими ўз мақсадларига эришиш учун бир қатор институтлар ва процедураларни ўз ичига олади. Улардан бири ҳуқуқий тартибга солиш, ташкилот тузилмалари, назорат ва кузатув механизмлари, шунингдек, давлат ижрочиларининг ҳаракатларини шаффоф ва ҳисобдор қилишни таъминлайдиган воситалардир.

Масалан, ахборот технологияларини жорий этиш нафақат ижро этиш жараёнини тезлаштириш, балки ундаги тарафлар учун янада қулай ва тушунарли қилиш имконини беради.

Шунингдек, халқаро стандартлар ва тавсиялар роли ҳам эътибордан четда қолмаслиги керак, чунки улар миллий ижро этиш тизимларининг ривожланишига сезиларли таъсир кўрсатади. Глобализация ва халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш доирасида кўплаб давлатлар, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси, ижро этиш жараёнининг самарадорлиги ва шаффофлигини оширишга қаратилган илғор тажрибаларни фаол равишда ўзлаштирмоқда.

Электрон тизимларни жорий этиш, шунингдек, процедураларнинг бирлаштирилиши билан боғлиқ бўлиб, бу қарорларни трансчегаравий ижро этиш жараёнида мамлакатлар ўртасидаги ҳамкорликни осонлаштиради.

Долзарб муаммолардан бири бўлган фуқароларнинг ижро этиш жараёни доирасида ўз ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида етарли маълумотга эга бўлмаслигидир.

Бу тизимга нисбатан ишончсизликка олиб келади ва унинг самарали ишлашига тўсқинлик қилади. Ушбу муаммони ҳал қилиш учун ҳуқуқий таълимни фаоллаштириш ва ахборотга кириш имкониятларини кенгайтириш зарур.

Шундай қилиб, ижро этиш ҳаракатларини амалга оширишнинг умумий шартлари ҳуқуқий асослари қўплаб жиҳатларни ўз ичига олган комплекс ҳодисадир.

Уларнинг батафсил ўрганилиши нафақат жараёнларни назарий тушунишни яхшилашга, балки ижро этиш жараёнида иштирок этувчи шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган самарали амалий механизмларни ишлаб чиқишга ёрдам беради.

Шуни ҳам назарда тутиш керакки, агар Ўзбекистон имзолаган халқаро битимда мамлакатнинг ижро қонунчилигидагидан фарқли қоидалар мавжуд бўлса, у ҳолда халқаро шартноманинг қоидалари устувор ҳисобланади ва қўлланилади. Яъни, миллий қонунчилик ва халқаро шартнома ўртасида зиддият юзага келган тақдирда, халқаро ҳуқуқ нормаларига амал қилинади.

Ўзбекистон Республикасининг қонунларида суд ҳужжатлари ва бошқа органларнинг ҳужжатларини ижро этиш тартиби белгиланган бўлса-да, агар Ўзбекистон иштирок этаётган халқаро шартномада бошқача қоидалар кўрсатилган бўлса, айнан шу халқаро шартноманинг қоидалари қўлланилади.

Ижро масалаларига оид миллий қонунчилик халқаро шартномалар билан зид келган ҳолларда, халқаро ҳуқуқ нормалари устунлик қилади ва ижро жараёнида қўлланилади.

Қонунчиликда ижро тартиби белгиланган бўлишига қарамай, агар Ўзбекистон томонидан ратификация қилинган халқаро шартномада бошқа қоидалар мавжуд бўлса, халқаро шартноманинг қоидалари амал қилади.

Бу қонданнинг мазмуни шундан иборатки, халқаро ҳуқуқ нормалари миллий қонунчиликдан устун туради. Бу халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принципи бўлиб, давлатларнинг халқаро мажбуриятларини бажаришини таъминлашга қаратилган. Бу қоида "*Lex specialis derogat legi generali*" (махсус қонун умумий қонунни бекор қилади) принципининг бир кўриниши ҳисобланади, бу ҳолда халқаро шартнома махсус қонун, миллий қонунчилик эса умумий қонун сифатида намоён бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Қурбонов Д.Р. Ижро иши юритуви. Услубий қўлланма. -Самарканд: СамДУ нашри, 2007, Б.14

2. Батафсилроқ қаранг: Ш.Ш.Шорахметов. Ўзбекистон Республикаси фуқаролик процессуал ҳуқуқи. – Тошкент: Адолат., 2001. 396-б.;Ш.Ш.Шорахметов Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодексига шарҳлар. Т.:ТДЮИ, нашриёти, 2010. Б.922
3. С.Б.Холбаев Ўзбекистонда суд қарорларини ижроси бидан боғлиқ қонунчиликни янада такомиллаштиришга оид айрим масалалар //Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устовор йўналишлари (Мақолалар тўплами)/Масъул муҳаррир Е.В.Коленко Т.:2020 Б.94.
4. Ходжиев Ю.М. Суд қарорларини мажбурий ижро этиш шартлари ва тартиби. Юридик фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. Автореферат. – Тошкент, “Akadem-Xizmat”. 2008, 7-8 б
5. М.Ўразалиев. Суд ижрочилар фаолиятининг ислоҳ этилиши ҳақида. Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили. 2010 й.
6. У.Тухташева. Ижро иши юритиш. Дарслик – Т. ТДЮИ 2009
7. Исаенкова О.В. Проблемы исполнительного права в гражданской юрисдикции: авто-реф. Дис. ... д-ра юрид. наук. Саратов, 2003. С. 10.
8. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 04.01.2024 й., 06/24/1/0001-сон
9. А.Хамидов Суд қарорлари ижросини таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини янада такомиллаштириш масалалари 12.00.07. – Суд ҳокимияти. Прокурор назорати. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятини ташкил этиш. Адвокатура. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси.
10. Г.Бурханова Мажбурий ижро тизими бошқарув фаолиятини ҳуқуқий таъминлаш масалалари: қиёсий-ҳуқуқий таҳлил. 12.00.07. – Суд ҳокимияти. Прокурор назорати. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятини ташкил этиш. Адвокатура. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
11. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 10.10.2024 й., 03/24/974/0804-сон
12. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 28.12.2024 й., 06/24/227/1089-сон